

**CUPTOARE DE ARS CERAMICA
DIN FEUDALISMUL TIMPURIU, DE LA HÎRȘOVA
Cercetare în practica studentescă din anul 1995¹**

Hîrșova², vechiul *Carsium*, unde împăratul Traian ridicase în anul 103 o cetate, reprezintă unul din șantierele în care își desfășoară practica de specialitate studenții Univ. "Ovidius".

Situat la cca. 78 Km. NV de Constanța, orașul Hîrșova reprezintă o așezare cu bogate mărturii arheologice ce se constituie într-un veritabil complex istoric, alcătuit, până acum, dintr-o așezare neolitică - un tell -, un castru dunărean roman, o cetate romano-bizantină și apoi medievală.

Dacă asupra sitului neolitic cercetătorii arheologi, care colaborează cu o echipă de specialitate franceză, s-au oprit în câteva rânduri în ultima perioadă, nu același lucru se poate spune și despre cetate și chiar orașul de aici. Ținem să precizăm de la început, că obiectivul istoric despre care va fi vorba se află pe malul drept al fluviului în apropierea Vadului Oii, important vad de trecere peste Dunăre din sau înspre Dobrogea.

Este demn de reținut că cetatea de la Hîrșova a atras atenția unor cercetători precum V. Pârvan (înaintea primului război mondial), Victor Brătulescu (1939)³, Andrei Aricescu (1964)⁴, în care fiecare, mai ales ultimii, au executat săpături rămase din nefericire insuficient valorificate. Astfel, pentru lung timp, istoria acestei așezări, importantă din punct de vedere economic și strategic, a fost și este presărată cu evidente lacune.

Deschis în 1993, Șantierul universitar de la Hîrșova, punctul "Cetate", condus de conf.univ.dr. Panait I. Panait, își propune elucidarea acestor pete albe privind trecutul importantului complex istoric, plasat pe extrema nordică a Bălții lalomitei.

În cele trei campanii, desfășurate până acum, cercetările au scos la iveală vestigii arheologice din categoria cărora lucrarea de față își propune să prezinte un adevărat complex de cuptoare de ars ceramica, semnalate în campania din vara anului 1995, în punctul numit "Profil est".

Beneficiindu-se de lucrarea gospodărească a unui localnic, care a tăiat drumul de acces spre casa lui, în membrana laturii de est a cetății, s-a procedat la amenajarea profilului acestei excavații. Drumul respectiv s-a transformat, astfel, într-o secțiune arheologică pe traseul căreia se putea lua în considerație profilul de V. Cu migaia specifică arheologiei, "profilul" a fost îndreptat în așa fel încât el a devenit o secțiune, repet în membrana creată, în secolele de istorie, la poalele zidurilor cetății *Carsium*.

Cu această ocazie, au fost precizate gropi de locuințe, gropi menajere din feudalismul timpuriu, materiale rulate din cetate, inclusiv masive straturi de arsură, cărbune, care indicau evenimente de dramatică existență a cetății. Multe dintre acestea aparțineau fazei medievale a Hîrșovei.

Intervenția noastră nu-și propune prezentarea stratigrafiei sitului respectiv, ci se limitează, strict, la ceea ce noi, eu și grupul de studenți care am lucrat aici, am întreprins în legătură cu câteva dotări tehnice masate pe cca. 5 mp. Este vorba de un grup de trei cuptoare adunate pe o suprafață deja precizată, într-o evoluție strânsă în timp. Unul din cuptoare, C3, prezintă trăsături tipice cuptorului de ars pâinea, celelalte două dovedeau însă practicarea meșteșugului olăriei (de care mă leagă munca părinților mei, olari din Prahova).

Mai întâi, cele două cuptoare erau amenajate într-o masivă membrană extramuros, pământ purtat, rulat de către ocupanții cetății în urma degajării resturilor de construcție din incintă. Ele au ieșit la iveală clar în urma amenajării profilului.

¹ Comunicare ținută la sesiunea studentescă de la Alba Iulia, nov. 1995.

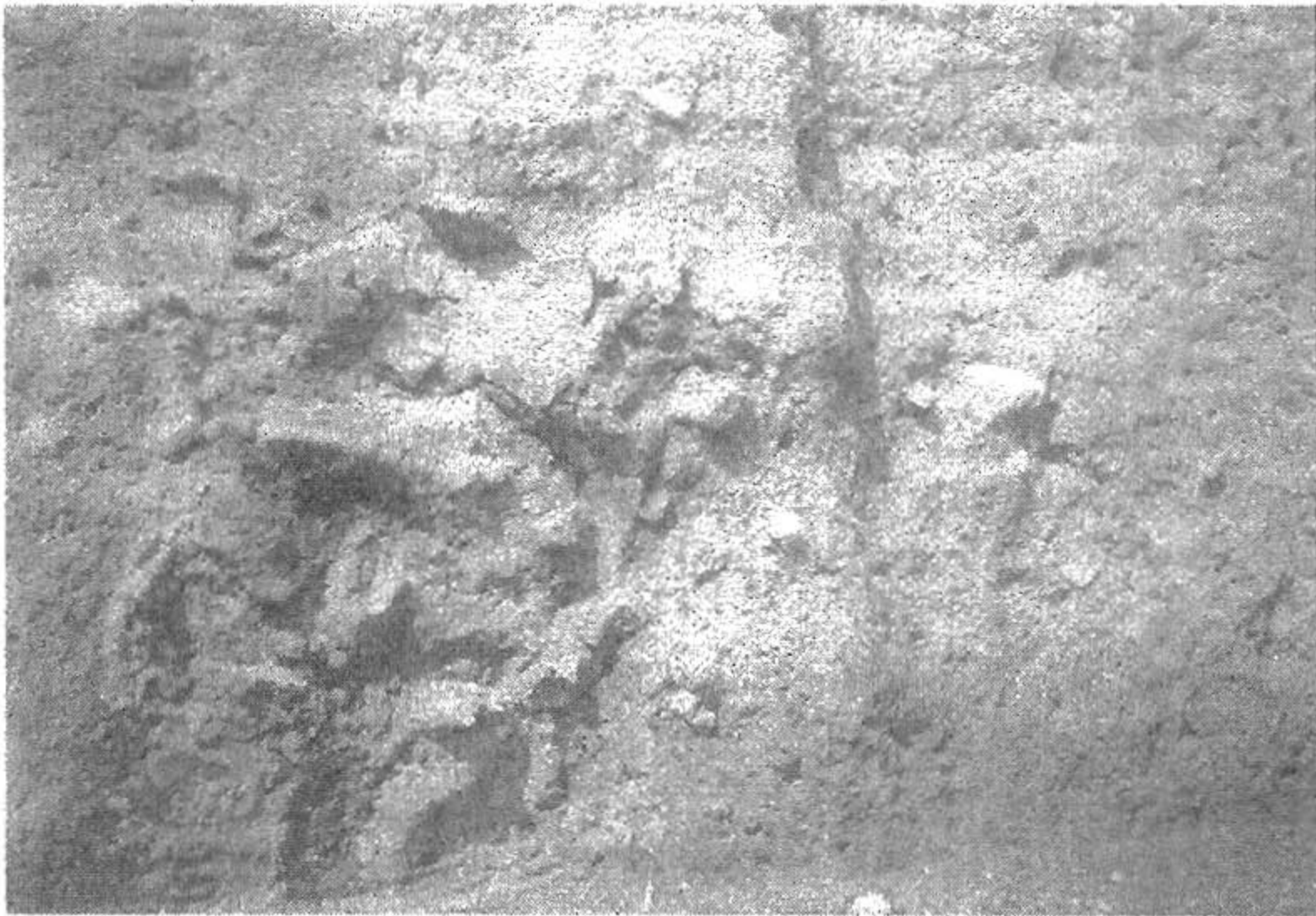
² Hîrșova în paleoslavă înscamă stâncă. Radu Ciobanu. *Un monument istoric puțin cunoscut, cetatea de la Hîrșova*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XXXIX, nr.1, Buc., 1970, p.25.

³ *Ibidem*.

⁴ A. Aricescu, *Noi date despre cetatea de la Hîrșova*, în *Pontica*, IV, 1971.

Cuptorul 1 (C1). Surprins pe latura de est, avea următoarele dimensiuni: camera de depunere a recipientelor s-a păstrat până la o înălțime de 0,90 m., având în partea inferioară un diametru de 0,78 m, iar către gură 0,60 m. Platforma ce separă camera de coacere de camera de foc are o grosime de 0,37 m., iar camera de foc un diametru longitudinal de 1,07 m.

Datorită structurii slabe a solului în care a fost amenajat cuptorul, meșterul a apelat, pentru ridicarea pereților camerei de coacere, la fragmente de tegule, groase de 3-4 cm. Acestea sunt puse unele peste altele în poziție orizontală. Pentru întărirea pereților, meșterul a procedat apoi, la căptușirea lor cu o lipitură de pământ, mai groasă pe fundul camerei de coacere și mai subțire spre gura cuptorului, lipitură efectuată probabil de jos în sus, după cum arată amprente digitale ce se păstrează încă pe alocuri. În această lipitură, care se prelinge puțin și în cotlonul plăcii separatoare, se observă cioburi de vase, slabe urme de păioase și chiar amprente de crengi.

Pereții camerei interioare de coacere prezintă aspectul obținut în urma unei arderi puternice, iar din grosimea vetrei, de 5-6 cm, 2-3 cm sunt vitrificați. Aceasta denotă o îndelungă folosire a cuptorului (apreciez eu ca fiică de olar).

În interiorul camerei de coacere se afla o bucată masivă de pământ ars (amestecat cu cioburi și pietriș), bucată ce se pare că provine de la placa de închidere a camerei.

În momentul descoperirii cuptorul deținea un singur canal de legătură între camera de foc și camera de coacere⁵. Nu putem afirma cu certitudine că acest cuptor a funcționat cu un singur canal, sau cu mai multe, cel pe care îl avem putând fi canalul de SV. Această ipoteză ne-a fost întărită mai ales după golirea cavității, când s-a constatat plasarea excentrică a acestui cotlon, în cazul în care ar fi fost unul singur. Între golul acestui canal și pereții camerei de ardere rămâneau 10-12 cm, în timp ce spre porțiunea de NV măsoară 0,30 m. Este, deci, posibil să fi existat patru orificii de legătură între cele două camere, de foc și de coacere, așa cum s-a observat în cuptorul 2⁶.

Canalul de legătură între cele două camere, cercetat *in situ*, a fost

2 Fig. 1. Cuptorul 1 surprins în profil

⁵ Canalul are 37 cm adâncime și 13 cm lățime.

⁶ De asemenea, puteau exista chiar mai multe orificii, așa cum se prezintă la cuptorul de la Epureni-Vaslui (sec. IX-XI), Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, Ed. "Junimea", 1978, p. 102-223; sau cel de la Suceava, M. Nicorescu, *Cuptoare de ars ceramica de la Suceava (sec. XIV-XV)*, în *SCIV*, XVI, 1, 1965, p. 101, fig. IV.

amenajat din construcție. El servea la transmiterea căldurii spre camera de coacere. În momentul descoperirii, canalul era umplut cu pământ mazăros, fără cioburi. Pereții laterali îi sunt vitrificați. El are o înălțime de 0,37 m.

Camera de foc se prezintă scundă, corespunzând limitelor părții inferioare a camerei superioare de coacere. Pe vatră s-au găsit cărbuni de salcie, ceea ce arăta că lemnul de combustie era cel specific bălții din vecinătate.

Gura C1 este orientată spre E. Pentru amenajarea ei au fost folosite câteva cărămizi și bulgări de piatră. Gura este însoțită de o mică ieșitură a vetrei, marcată de bucați de cărămidă, cărbune și cenușă.

Făcând o secțiune orientată EV, prin porțiunea păstrată constatăm următoarea situație: se pornește de pe vatra camerei de foc, cameră ce are partea superioară ușor boltită; urmează cotlonul și după acesta vatra camerei de ardere. Se înalță pereții bombați către afară și o restrângere către gura cuptorului⁷ (Pl.I/1 și fig.1/1,2).

Presupunem că acest cuptor și-a încetat activitatea ca urmare a fisurării lui puternice.

Fragmentele ceramice descoperite în interiorul cuptorului, prin pereții groși și pasta ce folosește ca degresant nisip grosier sau chiar pietriș, denotă o ceramică de uz comun local. Ele aparțin unor oale-borcan, de formă scundă, puternic bombată.

Ceramica din camera de coacere este puternic arsă secundar. Predomină vasele cu striuri adânci, care au căpătat o nuanță gri.

Prin calitatea superioară a arderii, forma buzei terminată în unghiuri drepte, ca și ornamentația (câmp de linii horizontale sau benzi în val) ce acoperă jumătatea superioară a vasului (cea inferioară fiind nedecorată), ca și prin analogie cu ceramica descoperită la Nufărul⁸ și *Dinogeția-Garvaș*, putem presupune că este vorba de ceramica post Dridu, databilă la sfârșitul lea¹⁰ (pl.II).

Cuptorul 2 (C2). După degajarea solului, la o adâncime de 1,85 m. față de nivelul actual, a apărut o pată circulară de arsură. Aflată la același nivel cu camera de foc a C1 și la o distanță de numai 0,35 m, aceasta s-a dovedit a fi, spre surpriza noastră, partea inferioară a unei alte camere de coacere ce provenea de la al doilea cuptor.

În momentul descoperirii se mai păstrau din el următoarele: din camera de coacere a vaselor doar o mică parte din peretele de vest pe o înălțime de 0,23 m; placa ce desparte camera de foc de camera de coacere, apoi patru orificii, camera de foc și gura cuptorului.

Deoarece din camera de coacere nu s-a păstrat, cum am semnalat, decât o mică parte, restul fiind distrusă, nu ne rămâne decât să presupunem că ea era identică cu cea a C1, având formă de pară, clopot sau cilindru.

Cantitatea de fragmente de tegule care a fost găsită în orificii, ca și în camera de foc, ne face să presupunem că ele au fost folosite, eventual, la captușirea camerei de ardere a C2¹¹.

Reconstituind operațiile de amenajare a camerei de ardere, acestea se prezintă astfel: de la nivelul de călcare contemporan, meșterul a trasat și săpat o groapă circulară. Nu este exclus ca ea să fi beneficiat, ca și C1, de un strat de lipitură pentru întărire.

Platforma despărțitoare are o înălțime de 0,66m., cu diametrul de 0,91 m.

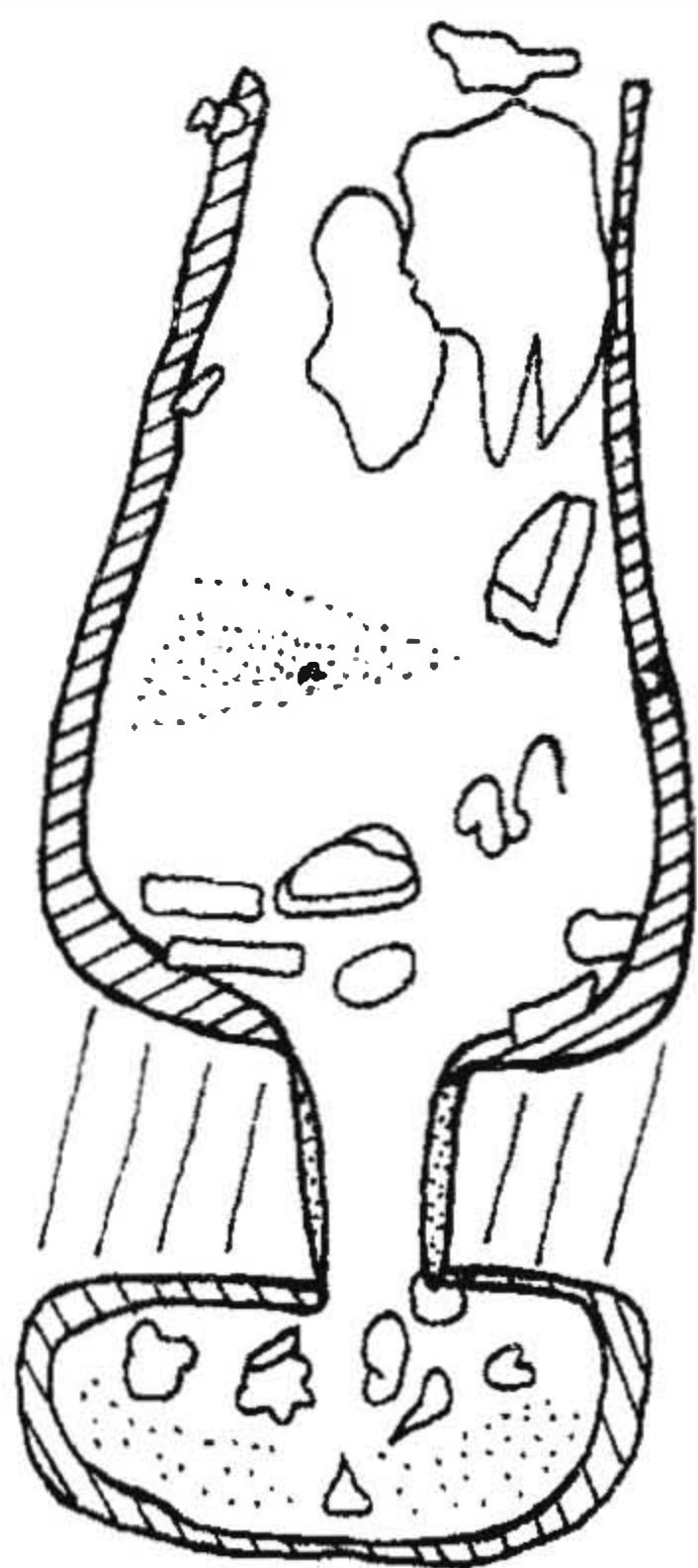
⁷ Amintim că tot cuptorul este amenajat în umplutură. Practic, el pleacă din stratul cenușiu capacuit de o dungă cenușiu alburie, taie un strat cenușiu amestecat cu cioburi, oase și își afundă camera de foc într-un strat cenușiu tasat.

⁸ Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Un cuptor medieval de ars ceramica de la Nufărul, jud. Tulcea*, în *SCIVA*, 42, 12, 1991, p.67.

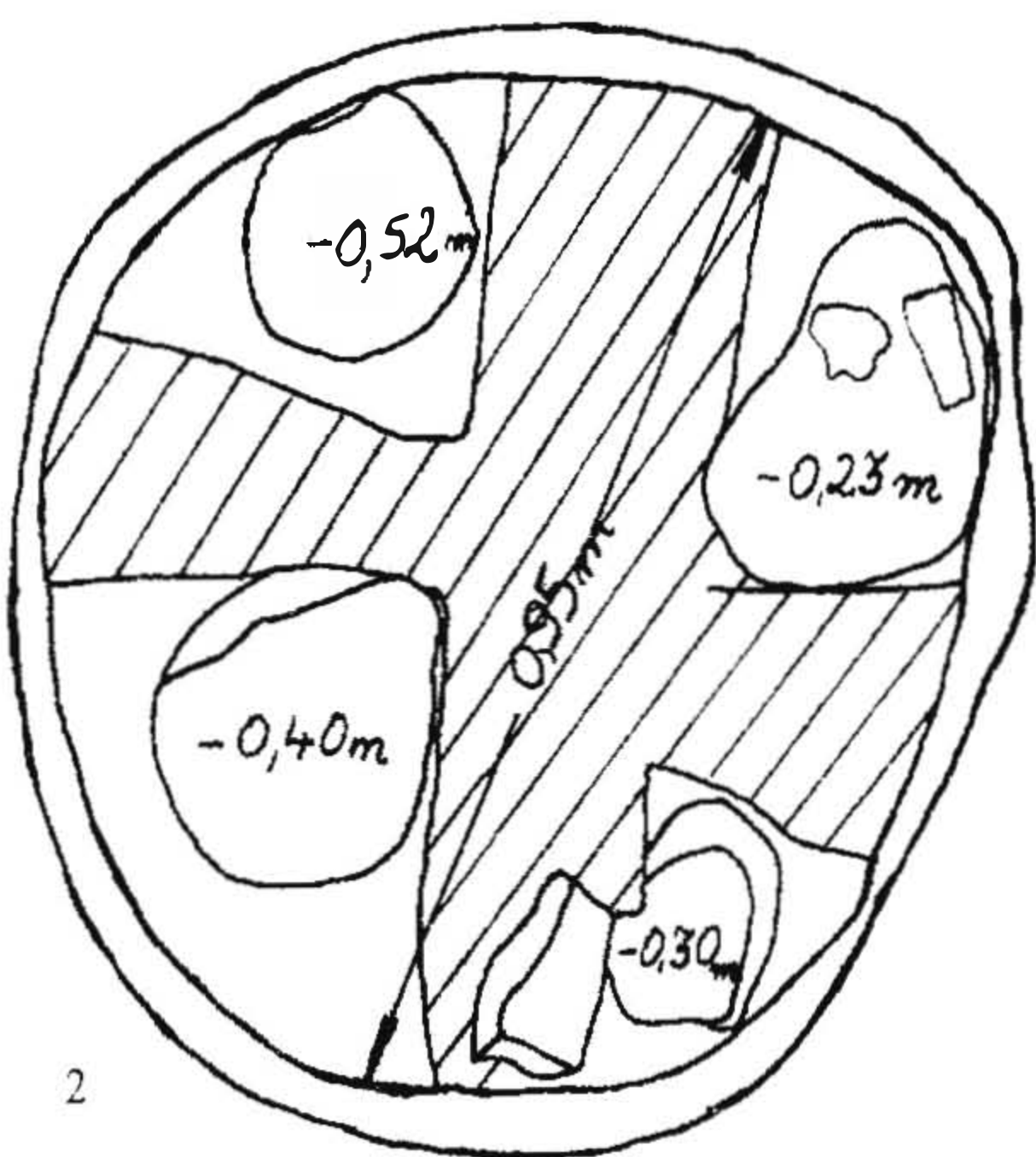
⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Sunt fragmente ceramice arse la roșu cărămiziu. Denotă oale borcan, de formă scundă, puternic bombată, dar și oale borcan mari, cu buza ușor oblică în afară. Ca decor: striuri horizontale distanțate, deci, nu câmp de striuri, ci adevărate caneluri bine conturate. Ceramica acestui cuptor este alcătuită din vase cu dublu val, de obicei realizat mărunț. Tot motivul este realizat grosier.

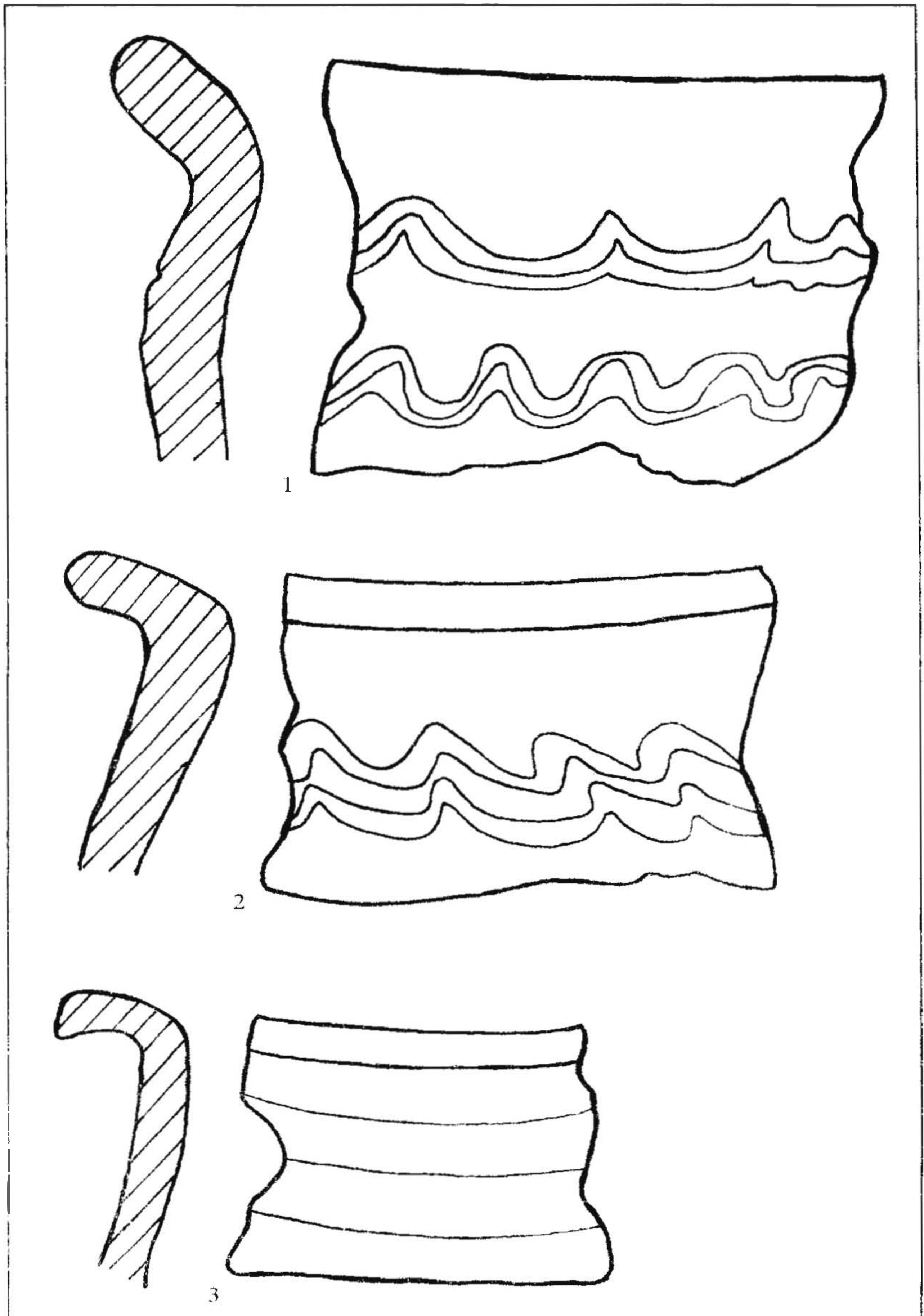
¹¹ Sunt tegule cu placă subțire de 2,5 cm, cu muchia de cca. 2 cm, olane de acoperiș.

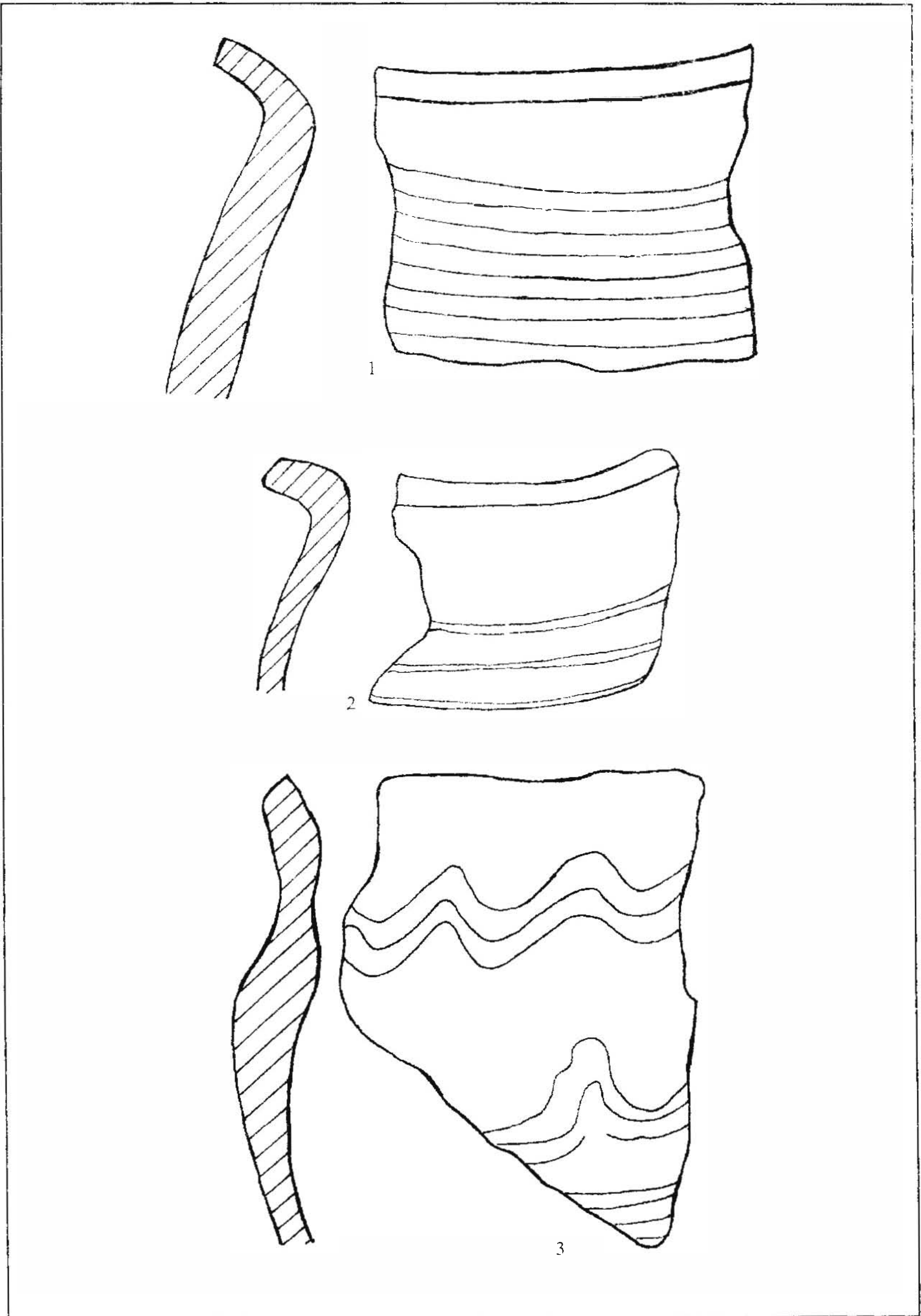
- - peretele camerei de coacere;
- - lut ars;
- - peretele canalului (vitrificat);
- - limita camerei de foc;
- - cenușă;
- - fragmente ceramice;
- - lipitură;
- - cărămizi;
- - bucată de chirpic.

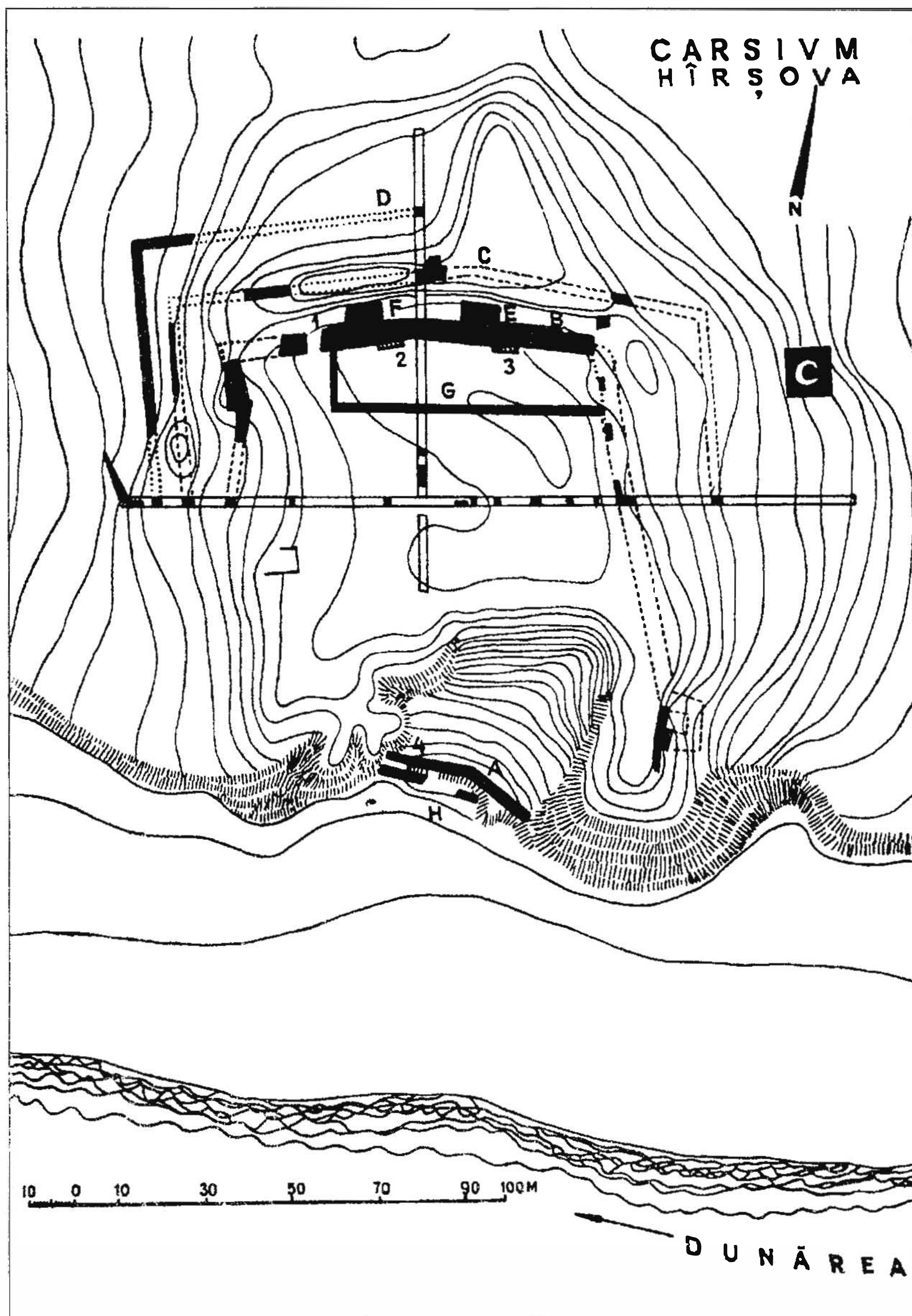
- - picior patrulater de susținere;
- - canale;
- - peretele exterior.

Pl.II. Hîrșova-"Cetate". Ceramică din C1

Pl.III. Hîrşova-"Cetate". Ceramică din C2

Pl. IV. Locul de descoperire a celor trei cuptoare

După degajarea umpluturii au ieșit la iveală patru orificii laterale și un pilon central. Aceste patru orificii reprezintă culoarele de legătură între camera de coacere și cea de foc a cuptorului, culoare care permiteau trecerea căldurii spre vasele ce suportau procesul de coacere (pl.I/2).

Placa separatoare a C2 este la +0,80 m față de stâncă. Orificiile de sud se adâncesc la -0,60 m. Pentru astuparea orificiului de NE a fost folosită o piatră lungă de 0,23 m x 0,09 m. Orificiul de SE are gura de pornire mai adunată pentru a se lăți în partea de sus.

Aceste cotloane pornesc din bolta camerei de foc, pereții lor fiind în același timp și pereții cuptorului. Ele erau umplute cu bucăți de cărămidă, bulgări de pământ ars, fragmente ceramice, fragmente de tegule.

Camera de foc este construită într-un pământ cenușiu tasat, spre deosebire de camera de coacere care a fost amenajată în stratul de pământ cenușiu mazăros, în care a fost construit și C1. Sub ea se afla un strat subțire de pământ, gros de 6-7 cm, după care se afla stâncă. Constatăm, deci, că în zona C2 stâncă este la -2,80 m față de nivelul actual.

Gura cuptorului se oprește în dreptul peretelui de nord al orificiului de NE. Ea nu se prelungește în afară, ci doar cenușa se prelinge pe 0,30 m spre NE.

Ca o trăsătură generală, remarcăm faptul că instalația cuptorului s-a făcut mai neîngrijit decât la C1, ceea ce a dus la folosirea acestuia pe o perioadă mai scurtă, fapt dovedit prin aceea că pereții sunt mai puțin arși, fără a fi vitrificați.

Deasupra lui C2 se află o groapă menajeră al cărei fund a ciupit din peretele de V al camerei de coacere a cuptorului. Această groapă este căpăcuită de o lentilă de pământ roșu provenit de la pereții lui C1. Deci, cronologic, C2 este anterior lui C1, ultimul fiind construit, probabil, ca urmare a eșecului de folosire a primului.

Se observă, deci, o perfectă asemănare tipologică între cele două cuptoare de la Hîrșova. Deși la C1 nu s-au găsit toate orificiile, mărimea camerei de ardere ne face să presupunem că ele existau. Putem considera, așadar, că unul din cele două cuptoare a servit ca model celuilalt, constructorul fiind eventual același olar.

Fragmentele ceramice descoperite în C2 sunt asemănătoare celor aflate în C1 (fragmente de vas borcan, de formă scundă, ars la cărămiziu)¹² (pl.III) Asemenea tipuri de vase sunt produse ale meșterilor locali, create ca urmare a creșterii necesităților obiective ale populației.

În ce privește datarea cuptoarelor, am procedat la efectuarea acesteea pe baza fragmentelor ceramice precum și prin folosirea monedei (de sec. XI), ce se afla în stratul cenușos alburiu tasat, strat în care a fost construită placa separatoare a lui C2. Credem că nu greșim dacă plasăm perioada de funcționare a celor două cuptoare la sfârșitul sec. al XI-lea-începutul sec. al XII-lea.

Importanța acestor cuptoare, la care se adaugă și C3 învecinat, constă în aceea că ele reprezintă, deocamdată, un tip de cuptor dobrogean cu patru orificii tubulare de legătură între cele două camere.

Dacă luăm în considerare și cel de al treilea cuptor, datat, pe baza fragmentelor ceramice, în sec. IV-VI e.n., putem reține că pe o suprafață de numai 5 mp, la Hîrșova, au funcționat trei cuptoare. Firește, nu este exclus ca numărul lor să crească, odată cu extinderea cercetărilor arheologice pe care noi, studenții, le așteptăm cu îndreptățit interes.

CRISTINA PARASCHIV
Universitatea "Ovidius"
Constanța

¹² În C2 s-au găsit fragmente de la câteva oale borcan scunde, arse la cărămiziu. Au buza înaltă și ușor trasă în afară, gâtul înalt, fără curbura. Ca decor: brăie de striuri în val, adânci, neregulate. În orificiul de SV a fost găsit un fragment mare de vas borcan ars la cărămiziu. o bandă lată de striuri concentrice, late. Pasta are ca degresant nisip mare.

**FOURS DE CUIRE LA CÉRAMIQUE DANS
L'HAUT MOYEN AGE DE HÎRȘOVA - LES FOUILLES DE 1995**

RESUMÉ

Dans cet article l'auteur fait une présentation de quelques unes des dotations techniques découvertes extramuros pendant la campagne archéologique de l'été 1995 à Hîrșova.

Il s'agit d'un groupe de trois fours rassemblés sur une surface de cca. 5 m. Un de ces fours, C3, représente des traits typiques au four destiné à cuire le pain, les autres, C1, C2 font l'épreuve de la pratique du métier de la poterie dans cette région.

L'importance de ces derniers fours c'est même le fait qu'ils représentent, pour le moment, un type de four dobrogean, doté de quatre oriffices tubulaires de liaison entre la chambre avec le feu et la chambre pour cuire.

À l'aide des fragments céramiques et d'une monnaie, l'auteur place la période de fonctionnement de C1 et C2 à la fin du XI-ème siècle et le début du XII-ème siècle et le C3 dans le V-ème - VI-ème siècles après J.-C.